

Hajzer Gergő: A magyar társadalom története 6. lecke (25 perc)

Az elitek helyzete a huszadik század második felétől

Mit/Kiket nevezünk elitnek?

- Személy szerint *tartós befolyással rendelkeznek a társadalom* ügyeinek intézésében;
- Akik a társadalom működtetésében *fontos szerepet betöltő komplex szervezetek vezetői közé tartoznak*;
- Akik döntéseikkel vagy véleményükkel *képesek a társadalmi újratermelés folyamatának befolyásolására*.

Mi történik a második világháború után a vezető csoportokkal?

Elitcsereéről, de inkább *erőszakos elitváltásról* beszélhetünk, hiszen:

A földreform és az előjogokat eltörölő 1946-ban elfogadott törvény felszámolja az arisztokráciát, mint elitcsoportot emigrációba és internálótáborokba taszítva a képviselőit.

A politikai elit átalakulása:

A politikai elit kicserélődik, lassanként minden olyan személy és csoport kiszorult a politikai életből, ami a jobbközépet jelentő FKgP-től és a belőle kialakuló utódpartjaitól jobbra állónak minősült: ez az **1947-től** induló **homogenizálódási folyamat...**

...eszköze: „*a szalámitaktika*”

...következménye: *A politikai paletta egyszínűvé válik.* A nem kommunista politikai elit előtt két lehetőség állt: *passzívan vagy aktívan asszisztálni a kommunista egyeduralom megvalósításához*

Az új vezetői réteg

Új vezetői réteget kell felépíteni:

káderek tömeges kiemelése, kinevelése.

A kiválasztódás során nincs társadalmi kontroll, *nem számít az egyéni képesség és a szaktudás*, hanem a *feltétlen engedelmesség, az abszolút lojalitás*, a párt- és eszmehűség.

Eszközök:

- **Szakérettségi (1948-tól):** a középiskolai képzésben nem részesült dolgozók számára 1-2 éves tanfolyam keretében biztosították az érettségit, majd egyetemi és főiskolai továbbtanulást. (1949-56 között 33 ezer szakérettségis egyetemi hallgató, DE egy harmaduk kiesett az egyetemi képzésből.)
- **Szovjet felsőoktatási intézményben szerzett diploma:** garantált a vezető pozícióba kerülés. A párt vezetését a legkiválóbb kommunisták alkotják: *az élcsapat élcsapata*.
- **Közigazgatási intézményrendszer átalakítása:** A jegyzők, bírók, alispánok és főispánok helyére tanácselnökök, helyetteseik és a tanács végrehajtó bizottságának titkárai léptek, mellyel párhuzamosan megtörtént a közigazgatási vezetők teljes szintű cseréje.
- **„Kádertörvény”:** félévenként új beosztásba helyezik a kádereket, azért hogy a kívülről érkező káder ne tagozódjon a helyi társadalomba. Az 1950-es évek végétől lassul. A kádertörvény: a káder nem vész el, csak átalakul, azaz aki bekerült a kádertörvénybe, az jó eséllyel vezető pozícióból is fog nyugdíjba menni.
- **Nómenklátúra:** ez a pártok kádertörvényeinek listájának rendszere, vagyis a kommunista párt szervezeteinek az a joga, hogy társadalmi gazdasági és a politikai élet posztjaival kapcsolatos kiválasztási, kinevezési, ellenőrzési és felmentési jog

A kádertörvény összetétele

A származást nehéz kutatni, de az adatfelvételek alapján főként a munkás-paraszti származás a domináns. MSZMP PB határozat (1976) az állami és szövetkezeti vezetőkkel kapcsolatos egységes statisztikai adatgyűjtésről (1978-tól két évente ismételték): kb. 33 ezer fő kádertörvény jellemzői: 80% férfi; többnyire 40-60 év; átlagéletkor 44 év.

A kádertörvény konszolidációban már *lassan előtérbe kerül a végzettség* is, az **1970-es** évektől **elindul a lassú professzionalizáció** a kádertörvényben:

- 1983-ra 72,3% felsőfokú végzettség, főként az MSZMP Politikai Főiskoláján és kihelyezett tagozatain szerzett oklevelekkel;
- 25,5% középiskolát végzett;
- 2,2% nyolc általános.

Fokozatosan és folyamatosan kerültek vezető pozícióban a fiatalabb, iskolázottabb és képzettebb generációk tagjai. A szakértelmiség növekvő beáramlása végeredményben **a pártállam önfelszámolását készítette elő.**

A rendszerváltás hatása az elit csoportokra: újabb átalakulás

Az 1990-es évek:

- A Kádár-korszak idősebb **politikai vezetői** visszavonultak; *fiatalabb, középkorú társak viszont sikeresen alkalmazkodtak* a kialakuló viszonyokhoz.
- **A gazdasági vezetők** körében is a *generáció váltás* következett be: az idősebb generáció nyugdíjba vonult, míg a *fiatalabbak*, képzettebbek *aktív résztvevői lettek a privatizációnak*, tulajdonosokká, menedzserekké váltak.
- **A kulturális elit** körében *alacsony volt a cserélődés*: csupán azok szorultak háttérbe, akik a szocialista rendszer mellett feltűnően elkötelezték magukat; illetve a korábban politikai okokból távozók tértek vissza, váltak a kulturális elit részévé.
- A *'90-es évek második felétől a politikai elit szerepe jelentősen felértékelődött*, hiszen a demokratikus intézményrendszer kialakítása és a privatizáció felügyelete révén befolyásol(hat)ták az állami vagyon újraelosztását. A helyzet *a '90-es évek végére* változott meg, *a gazdasági elitek jelentős megerősödésével*: nyomásgyakorló, befolyásoló képességük javult.

A 2000-es évektől:

A 2000-es évekre a gazdasági és politikai elitcsoportok *komplex kapcsolatrendszere alakult* ki. Így a különböző politikai indíttatású *gazdasági elitcsoportok* rejtett pártfinanszírozással *erősítették befolyásukat*. Ezért cserébe *alanyai és kedvezményezettjei lettek bőkezű állami megrendeléseknek vagy EU-s pályázati támogatásoknak*. A korrupció a magyar gazdasági, politikai és kulturális elit, míg botrányaik a mindennapi élet részévé váltak.

Ellenőrző kérdések:

1. Mit/kiket nevezünk elitnek?
2. Hogyan változott az elitek helyzete a második világháborút követően?
3. Mi történt az arisztokratikus elitcsoportokkal?
4. Mit jelent az elit homogenizálódásának folyamata?
5. Kik a káderek?
6. Hol képzették a kádereket?
7. Mi a nómenklatúra?
8. Mi a „kádermegmaradás” törvénye?
9. Mikor és hogyan valósult meg a lassú professzionalizáció az elit csoportok esetében?
10. Milyen változásokat hozott a rendszerváltás az elit csoportok életében?

Kötelező és ajánlott irodalom:

Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.) (2005): *Törések, hálók, hidak*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány.

Juhász Gyula (2007): *Pénzképviselet – pártkasszák titkai*. Budapest: Kisszika Kiadóház.

Körösényi András (szerk.) (2015): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest: Osiris Kiadó.

Szalai Erzsébet (1996): *Az elitek átváltozása*. Budapest: Cserépfalvi Kiadó.

Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea (szerk.) (2011): *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány.

Valuch Tibor (2005): *Magyarországtársadalomtörténete a XX. század második felében*. Budapest: Osiris Kiadó.

Valuch Tibor (2015): *A jelenkori magyar társadalom*. Budapest: Osiris Kiadó.

Valuch Tibor (szerk.) (1995): *Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben*. Budapest: 1956-os Intézet / Osiris Kiadó.

Vida István (1992): *Az állami politikai vezető réteg összetétele az 1980-as évek elején*. Budapest: MTA TTI.

Támogatás:

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. A tananyag elkészítését az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.